

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

رساله دکتری علوم قرآن و حدیث
مقایسه خطاب های انبیای سلف و پیامبر اعظم (ص) با قوم خود در قرآن و حدیث

حبیب الله رسولی

استاد راهنما

حجة السلام و المسلمین دکتر کاظم قاضی زاده

استادان مشاور

دکتر صادق آینه وند

حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمد علی مهدوی راد

تیر ۱۳۸۸

میزان موفقیت پیامبران الهی در جذب مردم و پذیرش دعوت ایشان متفاوت است . نوح (ع) پس از نهصد و پنجاه سال تبلیغ فقط موفق می شود هشتاد نفر را جذب نماید ، در حالیکه پیامبر گرامی اسلام پس از مدت زمان کوتاهی شریعتش قسمت اعظم دنیای زمان خود را فرا می گیرد .

علت تفاوت موفقیت پیامبران الهی چیست ؟

عوامل مختلفی در آن دخیل می باشد . از جمله شخصیت پیامبران و شخصیت دهی ایشان ، مخاطبین پیامبران ، شرایط اجتماعی اعتقادی عصر هر پیامبر و گستردگی مکانی و زمانی دعوت باعث تفاوت موفقیت پیامبران است .

یکی از عوامل دخیل در میزان موفقیت پیامبران الهی ، نحوه گفتگوی ایشان با مردم می باشد . در این رساله به این موضوع پرداخته می شود که شیوه سخن گفتن پیامبران و رفتار و عملکرد ایشان با موفقیتشان در امر دعوت به شدت در ارتباط است .

بنحویکه اگر پیامبران با مردم با محبت و مهربانی و از روی رحمت و دلسوزی سخن بگویند ، موفقیت ایشان بیشتر است .

بالعکس اگر از تهدید ، نصیحت زیاد و امر و نهی های خشک در قالب نصیحت استفاده کنند و یا با نفرین ، رفتار غضب آلود ، مقابله به مثل ، عدم تکریم مخاطبین ، عدم احترام به اعتقاداتشان و استهزاء ایشان با آنها برخورد کنند ، تأثیر منفی در دعوتشان دارد .

در مقابل برخورد محترمانه ، احترام به مخاطبین و اعتقاداتشان ، استفاده از موعظه بجای نصیحت و تعامل همراه با رحمت ، تأثیر مثبت در دعوت دارد .

از شیوه گفتاری رسول گرامی اسلام در امر دعوت بایستی الگو برداری کرده و در مراکز تربیتی و آموزشی استفاده به عمل آورد .

کلید واژه ها

خطاب انبیای سلف ، خطاب پیامبر اعظم ، تبلیغ ، موفقیت پیامبران

فصل چهارم : بررسی تطبیقی الگوی خطاب های پیامبر خاتم (ص)

و انبیای سلف (ع).....۱۹۱-۲۴۲

۴-۱- وجوه اشتراک.....۱۹۱

۴-۱-۱- گونه های ساختاری.....۱۹۱

۴-۱-۲- گونه های محتوایی.....۲۰۳

۴-۱-۳- اوصاف منقول از پیامبران مرتبط با حوزه خطاب.....۲۱۱

۴-۲- وجوه افتراق.....۲۱۲

۴-۲-۱- گونه های ساختاری.....۲۱۲

۴-۲-۲- گونه های محتوایی.....۲۱۶

۴-۲-۳- اوصاف منقول از پیامبران مرتبط با حوزه خطاب.....۲۳۵

فصل پنجم : بررسی تحلیلی تاریخی کیفیت جذب مردم و ارتباط آن با نحوه

دعوت.....۲۴۴-۳۱۵

۵-۱- نوح (ع).....۲۴۵

۵-۱-۱- اوضاع اجتماعی ، اقتصادی و اعتقادی.....۲۴۶

۵-۱-۲- اوصاف و خصوصیات قوم نوح (ع).....۲۴۸

۵-۱-۳- صفات و روحیات نوح (ع).....۲۵۳

۵-۲- ابراهیم (ع).....۲۵۶

۵-۲-۱- اوضاع اجتماعی اعتقادی.....۲۵۶

۵-۲-۲- خصوصیات و ویژگی های مخاطبین.....۲۵۷

- ۲۵۹.....۵-۲-۳- اوصاف و ویژگی های ابراهیم (ع).....
- ۲۷۰.....۵-۳- موسی (ع).....
- ۲۷۱.....۵-۳-۱- اوضاع اجتماعی اقتصادی.....
- ۲۷۱.....۵-۳-۲- اوصاف و خصوصیات بنی اسرائیل.....
- ۲۸۰.....۵-۳-۳- اوصاف و ویژگی های موسی (ع).....
- ۲۸۵.....۵-۴- عیسی (ع).....
- ۲۸۵.....۵-۴-۱- اوضاع اجتماعی اعتقادی.....
- ۲۸۶.....۵-۴-۲- اوصاف و خصوصیات بنی اسرائیل در زمان عیسی (ع).....
- ۲۸۸.....۵-۴-۳- اوصاف و ویژگی های عیسی (ع).....
- ۲۹۲.....۵-۵- حضرت محمد (ص) خاتم الانبیاء.....
- ۲۹۲.....۵-۵-۱- اوضاع اجتماعی فرهنگی.....
- ۲۹۵.....۵-۵-۲- اوضاع اقتصادی اعتقادی.....
- ۲۹۹.....۵-۵-۳- اوصاف مخاطبین پیامبر اعظم (ص).....
- ۳۰۵.....۵-۵-۴- اوصاف و ویژگی های رسول گرامی اسلام (ص).....
- ۳۱۲.....۵-۵-۵- اوصاف و سیمای رسول الله در روایات.....
- ۳۱۵..... جمع بندی ، نتیجه گیری و پیشنهاد ها.....
- ۳۲۲..... فهرست منابع و مآخذ.....
- ۳۳۱..... چکیده انگلیسی.....

فصل اول

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

رسالت اصلی همه پیامبران الهی دعوت مردم به عبادت الله و اجتناب از طاغوت بوده است . با مطالعه و بررسی زندگی پیامبران مشخص می شود که میزان موفقیت ایشان در جذب مردم و عملی ساختن اهداف رسالت یکسان نبوده است .

بعضی از پیامبران توفیق کمتری در جذب مخاطبین نسبت به سایر پیامبران داشتند . علت تفاوت موفقیت پیامبران الهی در دعوت چیست ؟

به نظر نگارنده یکی از عوامل مهم در این تفاوت موفقیت پیامبران نوع خطاب ها و نحوه سخن گفتن آنها با مردم یعنی مخاطبان دعوت آسمانی است . بر این اساس موضوع این رساله را مقایسه خطاب های پیامبران گذشته با خطاب های پیامبر گرامی اسلام (ص) در قرآن و حدیث قرار داده ایم .

نتیجه این مقایسه این است که انبیای الهی در شیوه سخن گفتن دارای وجوه اشتراک و افتراق هستند . بشارت و اذار ، امر به توحید و اجتناب از طاغوت ، امر به تقوای الهی ، عدم درخواست اجر و مزد ، اشاره به نعمت های الهی از جمله وجوه اشتراک ، بشارت به عذاب ، تهدید ، نصیحت ، تکریم مخاطبین ، شخصیت دهی به ایشان و استنطاق از جمله وجوه افتراق آنان می باشد .

در مورد شیوه تبلیغ پیامبران الهی تحقیق هایی صورت گرفته و به تفاوت میان شیوه های تبلیغ پرداخته شده است . در مورد گفتگوی پیامبران و نحوه سخن گفتن ایشان نیز تحقیق هایی انجام و

کتابهایی تألیف شده است ولی هیچکدام از آنها به مقایسه خطاب ها و گفتگوی انبیا با یکدیگر پرداخته

است . و طبعاً به میزان دخالت نوع خطاب های ایشان در میزان موفقیتشان پرداخته نشده است .

آنچه در نهایت از این مقایسه به عنوان نتیجه ای مهم بدست می آید آن است که خُلق عظیم و

شخصیت مهربان پیامبر گرامی اسلام (ص) عامل اساسی و مهم در موفقیت آن حضرت نسبت به سایر

پیامبران بوده و این خُلق عظیم در سیره و نحوه سخن گفتن حضرتش مشهود است .

در فصل اول تحقیق به بیان طرح کلی تحقیق و تعاریف و کلیات پرداخته شده است .

در فصل دوم انواع خطاب های انبیای سلف و اوصاف ایشان که مرتبط با حوزه خطاب است در

قرآن و حدیث بررسی شده است .

در فصل سوم انواع خطاب های پیامبر گرامی اسلام و اوصاف ایشان که مرتبط با حوزه خطاب

است را بررسی کرده ایم .

در فصل چهارم به مقایسه تطبیقی الگوی خطاب های پیامبران گذشته با پیامبر گرامی اسلام

(ص) پرداخته شده است .

در فصل پنجم به بررسی تاریخی تحلیلی زندگانی پیامبران صاحب شریعت و عوامل تفاوت

موفقیت آنها بطور کلی پرداخته شده است .

و بالاخره در پایان به بیان نتیجه و تحلیل مطالب مطرح شده پرداخته ایم .

البته باید گفت که این موضوع محل بحث و پژوهش بیشتر دارد چنین ادعایی ندارم که به صورت کامل

تمام جوانب دیده شده است و ممکن است مواردی مغفول مانده باشد .

۱-۲-۱- طرح مسئله

پیامبران الهی همگی از جانب خداوند برای هدایت انسانها و ابلاغ رسالت الهی بسوی مردم فرستاده شده اند . رسالت مشترک همه آنها دعوت به توحید و ترک شرک می باشد .

در این راه میزان موفقیت انبیا یکسان نیست . بعضی مثل نوح(ع) پس از نهصد و پنجاه سال دعوت موفق به جذب حدود هشتاد نفر می شود و بعضی مثل رسول گرامی اسلام (ص) در زمان کوتاهی قسمت اعظم مردم روی زمین را به دعوت خود جذب می کند .

علت این تفاوت موفقیت چیست ؟

عوامل مختلفی همچون شرایط اجتماعی اعتقادی عصر هر پیامبر ، نوع مخاطبین ، شخصیت مخاطب و شخصیت دهی ایشان ، گستردگی مکانی و زمانی دعوت در تفاوت موفقیت آنان مؤثر می باشد . از جمله عوامل مهم تفاوت میزان موفقیت پیامبران که به آن در این تحقیق پرداخته شده است، شیوه تبلیغ کلامی و گفتاری پیامبران می باشد که در این تحقیق به آن پرداخته شده است .

۱-۲-۲- پیشینه تحقیق

در رابطه شیوه دعوت پیامبران کتاب های گوناگون تألیف شده است که در آنها بطور کلی به شیوه های مختلف دعوت پرداخته شده است . مثلاً سید محمد فضل الله کتابی مستقل با عنوان الحوار فی القرآن نوشته است که در آن به بررسی گفتگوهای موجود در قرآن پرداخته است .

کتاب های دیگری توسط نویسندگان معاصر پیرامون حوار و گفتگو در قرآن نوشته شده است. از جمله یک رساله دکتری با عنوان آیین خطاب و گفتگو در قرآن توسط مهین شریفی اصفهانی در دانشگاه تهران نوشته شده است که آن هم فقط به بیان گفتگوهای قرآنی پرداخته و در پی مقایسه گفتگوی انبیا و میزان تأثیر آن در موفقیت آنان پرداخته نشده است .

با توجه به اینکه تمام تألیفات و تحقیقات انجام شده پیرامون گفتگوهای قرآنی به مقایسه گفتگوهای پیامبران با مردم خود پرداخته اند لذا مقایسه گفتگوی پیامبران با یکدیگر و میزان تأثیر آن در میزان موفقیت آنان امر ضروری می نماید . به همین دلیل بطور مفصل بایستی به انواع خطاب های پیامبران گذشته و پیامبر گرامی اسلام (ص) و مقایسه آن و میزان تأثیرشان در موفقیت آنها پرداخته شود.

۱-۲-۴- اهداف تحقیق

هدف های این تحقیق عبارتند از :

۱-۲-۴-۱- بیان شیوه های گفتگوی پیامبران الهی با مردم خود

۱-۲-۴-۲- مقایسه شیوه های گفتگوی مورد استفاده پیامبران گذشته با نوع خطابهای پیامبر گرامی اسلام (ص)

۱-۲-۴-۳- تعیین میزان تأثیر انواع خطاب های پیامبران در میزان موفقیت آنها

۱-۲-۴-۴- الگو برداری از شیوه سخن گفتن پیامبر (ص) در امور تربیتی

۱-۲-۴-۵- استفاده از شیوه های سخن گفتن پیامبر گرامی اسلام (ص) در مراکز آموزشی و پرورشی

۱-۲-۵- مبانی و پیش فرض های تحقیق

این تحقیق بر اساس پیش فرض ها و مبانی زیر تدوین شده است :

۱-۲-۵-۱- سخن پیامبران که در قرآن نقل شده در واقع محتوای سخن ایشان است که در قالب کلام خداوند به عنوان معجزه بیان شده است

۱-۲-۵-۲- پیامبران الهی همگی در یک سطح نیستند و با هم تفاوت می کنند و این تفاوت و فضیلت را خداوند بین ایشان قرار داده است .

۱-۲-۵-۳- توفیق رسولان الهی در انجام رسالت با هم تفاوت دارد و در یک سطح نیست .

۱-۲-۵-۴- رسول گرامی اسلام (ص) نسبت به سایر پیامبران الهی در میزان جذب مردم و سرعت

گسترش دعوتش از توفیق بیشتری برخوردار بوده است

۱-۲-۵-۵- ویژگی منحصر به فرد رسول گرامی اسلام که در احدی حتی در هیچیک از انبیای الهی

نمی باشد ، خُلق حسن آن حضرت است .

۱-۲-۵-۶- خلق عظیم رسول الله (ص) ناشی از رحمه للعالمین بودن آن حضرت است .

۱-۲-۵-۷- آیاتی که شامل جملات اِخباری یا اِنْشایی است ، گوینده آن یا خداوند تبارک و تعالی است

، یا سخنان پیامبر اعظم (ص) است که به امر خداوند بیان می کند و یا سخنان پیامبران و دیگر افراد است

که از آنها نقل می شود.

۱-۲-۶- پرسش ها و فرضیه های تحقیق

۱-۲-۶-۱- پرسش های تحقیق

۱-۲-۶-۱-۱- شیوه گفتگوی انبیای سلف در قرآن مجید چگونه است ؟

۱-۲-۶-۲-۱- شیوه گفتگوی پیامبر اعظم (ص) چگونه است ؟

۱-۲-۶-۳- مؤثرترین عامل گسترش دعوت پیامبر اعظم (ص) چه بوده است ؟

۱-۲-۶-۴- علل تفاوت میزان جذب مردم به انبیای الهی در چه چیزهایی بوده است ؟

۱-۲-۶-۲- فرضیه های تحقیق

برای پاسخ به پرسش های فوق فرضیه های زیر مطرح شده است :

۱-۲-۶-۲-۱- محور تبلیغ زبانی انبیای سلف در کنار استدلال و منطق بیشتر به مقوله تهدید ، انذار، امر

به تقوا و اطاعت از خود می باشد .